

Bojan Godeša

IGOR ROSINA IN VPRAŠANJE LEGALNOSTI TER KONTINUITETE V ČASU OKUPACIJE 1941–1945

Alenka Šelih je v članku *Vriskajoč do nebes in na smrt žalosten*, objavljenem v mariborski reviji 7D leta 1994, širši javnosti prvič razkrila življenjsko zgodbo svojega očeta, dr. Igorja Rosine. Med drugim je zapisala: »V začetku februarja 1942. so ga Italijani zaprli in ga premeščali iz zapora v zapor ter internacijo – ne da bi ga do julija 1943 enkrat samkrat zaslišali. Ob prihodu iz zapora je storil nekaj, kar verjetno kaže na njegovo značajsko doslednost: šel je na kvesturo v Ljubljani in vprašal za vzrok svojega skoraj enoinpolletnega zapora. Tega seveda ni izvedel, kakor tudi ni ne takrat ne kasneje računal s tem, da bi za ta nepravice odvzem prostosti lahko dobil kakšno odškodnino. Vedel je, da bi se z iskanjem političnih intervencij ljudi, ki so sodelovali z Italijani, lahko zaporu izognil ali ga vsaj skrajšal, toda že sama misel na to se mu je zdela popolnoma nesprejemljiva. Takoj po odpustu iz zapora pa je prišla italijanska kapitulacija, in vsa družina se je v Beli krajini znašla na osvobojenem in po NOB in POS kontroliranem ozemlju [...]. Bil je zrel človek in razgledan intelektualec; bilo mu je povsem jasno, da hkrati z bojem za osvoboditev poteka tudi socialna revolucija. Vedel pa je tudi, da je pot kolaboracije neprimerno slabša, nesprejemljiva. Zanj, ki je pravkar prišel iz zapora, v katerem je bil – to je bilo edino, kar je na kvesturi izvedel – ,na zahtevo Nemcev, bi bila kolaboracija pot popolnega izdajalstva vsega, s čimer se je rodil, za kar je živel in v kar je verjel. Njegova stiska ob tem

spoznanju je morala biti velika: dokler niso zavezniki priznali partizanskega gibanja kot del boja proti nacizmu in fašizmu, se je za nekaj časa celo umaknil (če uporabim blag izraz) in se takoj vrnil, ko se je to zgodilo.²⁴⁷

Prav »značajska doslednost«, kot je Alenka Šelih v omenjenem članku označila ključni razlog za Rosinovo medvojno opredeljevanje, bo v prispevku predstavljala izhodišče za problematiziranje nekaterih vidikov vprašanja vloge in pomena legalnosti (zakonitosti)²⁴⁸ in kontinuitete, ki so se pojavila v času okupacije med letoma 1941 in 1945.

* * *

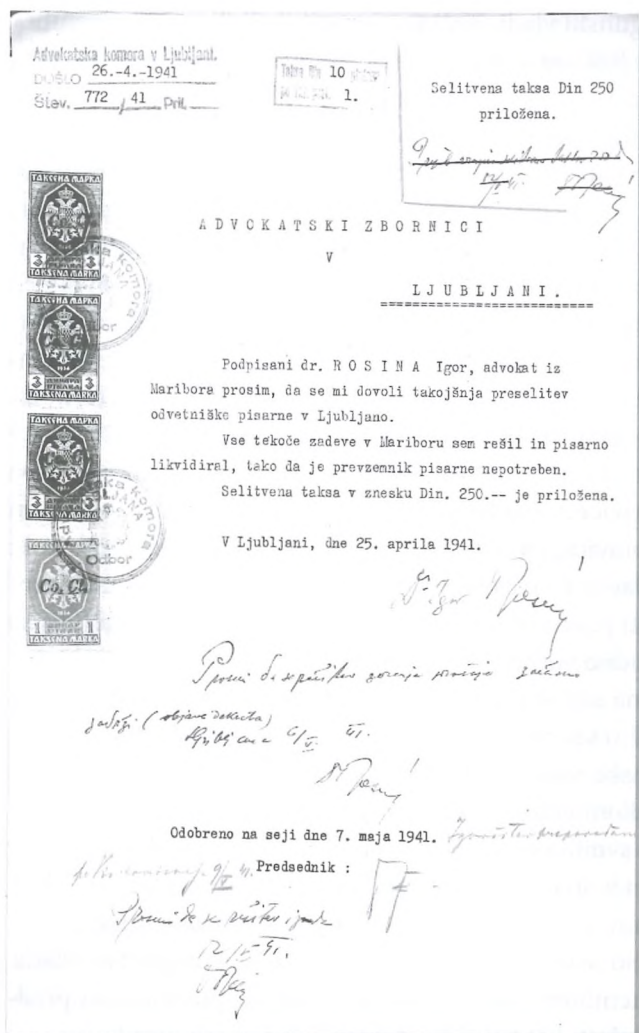
Kakšen pomen so vprašanju legalnosti in načelu kontinuitete v času okupacije med letoma 1941 in 1945 pripisovali predstavniki predvojne politične režime, nam zelo nazorno priča pismo tedanjega jugoslovanskega poslanika pri poljski begunski vladi Alojzija Kuharja marca 1944. V njem je prepričeval Miho Kreka, ki je tedaj bil v Kairu, da naj kralju »svetuje, da pod nobenim pogojem ne pusti niti sence legalnosti, ki je sedaj samo v njem, prenesti na Tita, ker bi samega sebe s tem slekel in bi zaveznike odvezal vseh obveznosti, ki jih imajo do gospodarja (=kralja) osebno, a ne do Tita, ki bi morda nek začetni kompromis sprejel, da se dokoplje do legalnosti, potem pa v imenu te pridobljene legalnosti gospodarja ,likvidiral' kakor že druge«.²⁴⁹

Začetek sklicevanja slovenske predvojne politične elite na načelo legalnosti in kontinuitete, na katerem je nato gradila svoje delovanje pretežni del okupacije, sta predstavljala izstopa dr. Marka Natlačena in Ivana Puclja iz fašistične pokrajinske konzulte sredi septembra 1941, ki sta pomenila simbolni zaključek iskanja rešitve slovenskega vprašanja v okviru nacističnega »novega reda« s strani predvojnih politikov. Njun izstop iz okupatorjevega telesa je bil namreč pogoj, predvsem je to seveda veljalo za Natlačena, ki je hotel za vsako ceno zadržati položaj vodilne politične osebnosti v domovini, da sta se tudi v novih okoliščinah sploh še mogla politično udejstvovati. V tem času je bil namreč ustanovljen Narodni odbor za Slovenijo, v okviru katerega so nato oblikovali narodnopolitični program, ki je uresničitev nacionalnih ciljev videl v zmagi zaveznikov in je tako predstavljal prelom z ravnanjem vodilnih politikov ob začetku okupa-

247 Šelih-Rosina, Vriskajoč do nebes, str. 16–17.

248 Izraz »načelo legalnosti« ima v sodobnem pravnem izrazoslovju sicer arhaičen prizvok v primerjavi z danes uporabljanim izrazom »načelo zakonitosti«, vendar so izraz »legalnost« v medvojnem historičnem kontekstu uporabljali tedanji akterji sami. Zagovorniki »legalnosti« pri tem niso imeli v mislih toliko zahteve, da naj podzakonski akti ne bi bili v nasprotju z zakoni, ampak so jo interpretirali predvsem v pomenu, da gre spoštovanje zakonitosti upoštevati na ta način, da naj bi ti politični subjekti še vedno veljali za zakonito oblast, s čimer naj bi jim samodejno pripadala tudi vloga nosilcev kontinuitete.

249 Arnež, SLS 1941–1945, str. 170.

Dopis Igorja Rosine
zbornici, v katerem prosi
za takojšnjo preselitev
odvetniške pisarne iz
Maribora v Ljubljano,
ki med drugim vsebuje
obvestilo o priloženi t. i.
selitveni taksi.

(AOZ, osebna mapa I. Rosine.
Posnel: Boštjan Novak)

cije. O programu sta se konec septembra 1941 na štiri oči sporazumela vodja političnega katolicizma v domovini Marko Natlačen in Albert Kramer, vodilna osebnost med liberalci na Slovenskem. Program je med drugim predvideval: »1) Obnovljeno in razširjeno Kraljevino Jugoslavijo; 2) Samostojen in ravnopraven sestavni del Jugoslavije bodi svobodna Slovenija z vsem njej na podlagi narodnostnega načela pripadajočim gospodarskim in prometno zaokroženim ozemljem.«²⁵⁰ Program so nato ilegalno poslali v tujino slovenskim predstav-

nikom v jugoslovanski begunski vladi. Večino njegovih točk²⁵¹ je 23. novembra 1941 v slovenski oddaji na BBC-ju (od tod poimenovanje londonske točke) javnosti prebral Alojzij Kuhar.

Sicer pa je bil pomen načela legalnosti in kontinuitete kot temeljne usmeritve predvojne strankarske elite natančno opredeljen razmeroma pozno, šele 6. aprila 1942 na seji Slovenske zaveze. To telo, ki je predstavljalo koncentracijo predvojnih političnih strank, razen komunistov, je ob sprejetju svojega programa bistvo sklicevanja na legalnost in kontinuiteto povzelo v naslednjo razlago: »3. Stoječ na stališču stvarnega in pravnega nepretrganega obstoja Jugoslavije, sta nam zakonita oblast jugoslovanski kralj in vlada; po tej oblasti je Slovenija kot sestavni del Jugoslavije zastopana pri vseh državah v svetu razen pri silah osi; po tej oblasti smo zavezniki Britanskega imperija, Sovjetske zveze (SSSR), Združenih držav Amerike in vseh narodov, zbranih okoli teh sil; po teh imamo jamstva, da se nam popravijo narodne krivice z osvoboditvijo vsega našega ozemlja. – Narodu je pridržana neokrnjena pravica, da v svobodi izvede preureditev svoje države; ustavna preureditev Jugoslavije po osvobojenju se mora izvesti v soglasju z vsemi sestavnimi deli ob enakosti pravic in dolžnosti. – V dobi osvobodilnega boja se vlada mora ozirati na narodno vodstvo v domovini.

4. Edina zakonita vojna sila je jugoslovanska vojska Slovencev, Hrvatov in Srbov; samo ta more združiti vso narodovo moč za uresničenje narodnih koristi; zato se morajo vse slovenske vojaške organizacije (čete posameznih strank in struj) strniti v enotno, zakonitemu vrhovnemu poveljniku podrejeno jugoslovansko vojsko; ta edina po svojih zastopnikih in operativnih edinicah (letalstvu v Rusiji in Egiptu, mornarici v Sredozemskem morju, jugoslovanski legiji v Libiji, operativnih enotah v domovini itd.) sodeluje z vojskami naših zaveznikov.«²⁵²

S takšno utemeljitvijo so se s priznavanjem jugoslovanske emigrantske vlade, ki je predstavljala najpomembnejšo vez z zavezniki, skušali predstavniki predvojne politične elite legitimirati kot politični dejavnik, ki je svojo usodo povezal z vojnimi naporimi antihitlerjevske koalicije. Takšna opredelitev naj bi zagovornike načela legalnosti in kontinuitete v vojnem spopadu namreč povsem nedvoumno postavila na zavezniško stran, kjer naj bi se kot del protihitlerjevske koalicije hkrati tudi poistovetili z njenimi cilji. Seveda je tako izhodišče, ki je upoštevalo kontinuiteto jugoslovanske države, samoumevno predpostavljalo okupacijo države s strani sil osi le kot začasen pojav in se je tudi v tem pogledu poslej povsem ujemalo s stališčem zavezniških držav. Na podlagi takšne razlage so se

251 Britanska radijska cenzura Kuharju namreč ni dovolila, da bi prebral tudi točki »narodnega« programa, ki sta po vojni predvidevali ustanovitev državne zveze med Jugoslavijo in Bolgarijo ter Jugoslavijo kot hrbtnico bodoče Balkanske zveze.

252 Vodušek Starič, *Dosje »Mačkovšek«*, str. 146–147.

predstavniki predvojnih strank, zbranih v različnih ilegalnih telesih (Narodni svet, Narodni odbor, Slovenska zaveza, ponovno Narodni odbor) namreč (samo) razglasili za izključne legitimne zastopnike slovenskega prebivalstva in njegovih interesov (»narodno vodstvo v domovini«) pred jugoslovansko begunsko vlado ter s tem seveda tudi pred celotno mednarodno zavezniško skupnostjo.

Smisel tedanjega sklicevanja na načelo legalnosti in kontinuitete s strani vodilnih predstavnikov predvojnega političnega življenja je bil izključno v težnji prisvojiti si položaj nosilca kontinuitete in s tem legitimnega »narodnega vodstva v domovini« tudi za dobo okupacije. S tem so hoteli pred vojno vzpostavljeno politično strukturo ohraniti čim bolj neokrnjeno tudi za nadaljnje obvladovanje slovenske družbe v času po koncu vojne.

Tudi po tem, ko so se po zmagi zaveznikov nad silami osi morali odpraviti v emigracijo, so se še naprej sklicevali na takšno interpretacijo in se seveda v takšni ali drugačni obliki še vedno razglašali za edine legitimne predstavnike slovenskega prebivalstva. Po vzpostavitvi interpretativnega pluralizma pa je bila v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ta teza nato »presajena« tudi v domovino.

Najbolj odločno in celovito takšno razlago zagovarja Tamara Griesser-Pečar v knjigi *Razdvojeni narod*: »Kdo je po kapitulaciji jugoslovanske armade leta 1941 pravno zastopal Jugoslavijo – torej tudi Slovenijo? Za tradicionalno stran je bila to jugoslovanska vlada, kakršna je bila do tedaj. Monarhija je še vedno obstajala in je po odhodu iz države vladala iz londonskega begunstva. Komunistom je bila zakonitost seveda malo mar. Revolucija je vedno nelegalna, vendar z višjega stališča revolucionarjev legitimna in moralno zapovedana.«²⁵³ Avtorica je v zvezi z vprašanjem legalnosti in kontinuitete v času okupacije nato prišla do naslednjega sklepa: »Meščanske stranke so se do konca vojne držale načela, ki je veljalo od ustanovitve Narodnega sveta: vztrajale so pri pravni kontinuiteti jugoslovanske države. Ta razlika med meščansko stranjo in komunisti, ki so stremeli za novo komunistično Jugoslavijo, je bila tako globoka, da je bilo sodelovanje med obema taboroma že vnaprej nemogoče. Tudi poznejša pogajanja raznih meščanskih skupin z Osvobodilno fronto o skupni odporiški organizaciji so propadla predvsem zaradi teh različnih stališč.«²⁵⁴ Griesser-Pečarjeva tako meni, da je bilo vprašanje (ne)upoštevanja načela legalnosti in kontinuitete celo ključni razlog za medvojni razkol v slovenski družbi. Pri tem avtorica posebej opozarja tudi na aktualni pomen načela legalnosti kot temeljne značilnosti medvojnega delovanja protikomunističnega tabora, ki naj bi bilo v nasprotju z nasilno revolucionarno prakso partizanskega gibanja. Zlasti po padcu berlinskega zidu naj bi bilo z vidika prevladujočih vrednot v današnji slovenski družbi, ki temelji na

253 Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 56.

254 Prav tam.

demokratski ureditvi Republike Slovenije (od leta 2004 tudi članici Evropske unije), »to dejstvo zelo pomembno, ker se je konservativna stran v tej točki ostro razlikovala od mnenja komunistov, ki so zanikali kontinuiteto«. ²⁵⁵

Istočasno z interpretacijo o legalizmu, na podlagi katerega so si predvojni nosilci oblasti lastili vlogo nosilcev kontinuitete kot izključnega vira legitimnosti protikomunističnega tabora v času okupacije, je Griesser-Pečarjeva skušala historično utemeljiti tudi tezo, da je bilo odporiško gibanje ne le nelegitimno, temveč so bili njegovi člani po mednarodnem pravu pravzaprav kriminalci, delovanje (tudi represivno) okupacijskih oblasti pa je bilo v skladu z mednarodnimi konvencijami povsem legitimno. S pravnega vidika je takšno razlago nato skušal utemeljiti Dieter Blumenwitz. V mednarodnopravni študiji *Okupacija in revolucija v Sloveniji (1941–1946)*, ²⁵⁶ katere zgodovinski prikaz temelji skoraj izključno na knjigi Tamare Griesser-Pečar *Razdvojeni narod*, je nemški pravni strokovnjak prišel do sklepa, da »v prehodnem času, ki sta ga zaznamovala vojna in državljanska vojna, je bila zakonita vlada kralja Petra potisnjena v stran, ni pa bila odstranjena. Kot je bilo na drugem mestu že omenjeno, je bila ta vlada še naprej najvišji državni organ, medtem ko so bili uporniki pod Titom do svojega priznanja veleizdajalci v smislu notranjdržavnega kazenskega prava ter bi jih bila z vidika kazenskega in policijskega prava zakonita vlada lahko preganjala. Enako velja za vse državljane, ki upornike podpirajo in se s tem odkrito upirajo svoji vladi.« ²⁵⁷

Takšno razlago medvojnega dogajanja v Sloveniji je prevzel tudi del slovenskega zgodovinopisja, še bolj pogosto pa jo lahko zasledimo v delu laične javnosti, ki skuša dobo okupacije predstaviti predvsem kot državljanski spopad med privrženci zakonitosti in kontinuitete na eni strani ter komunisti in njihovimi privrženci, ki so si z nasilnim revolucionarnim prevzemom po koncu vojne uzurpirali oblast in jo nato nelegitimno vzdrževali do vzpostavitve parlamentarne demokracije leta 1990 in državne osamosvojitve Slovenije leta 1991, na drugi. V skladu s takšno razlago je Griesser-Pečarjeva v knjigi *Razdvojeni narod* prišla do naslednje ugotovitve: »Potemtakem leta 1945 ni bilo prave 'osvoboditve' Slovenije, ker je osvoboditev iz ječe totalitarne vladavine okupatorja peljala le v novo suženjstvo v drugi totalitarni vladavini – gospostvu komunizma. Osvobojena – s tem tudi svobodna – je Slovenija postala šele od 25. junija 1991.« ²⁵⁸

255 Prav tam, str. 62.

256 Gre za prevod dela *Okkupation und Revolution in Slowenien (1941–46). Eine Völkerrechtliche Untersuchung*. Wien, Köln, Graz: Böhlau Verlag, 2005.

257 Blumenwitz, *Okupacija in revolucija*, str. 117.

258 Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 12.

Vendar celotna interpretacija medvojnih nasprotnikov partizanstva, ki so se predstavljali kot zagovorniki načela legalnosti in kontinuitete, nima podlage v znanstveno preverljivih dejstvih in je zato neverodostojna. Takšna ugotovitev velja seveda tudi za interpretacijo Griesser-Pečarjeve, izraženo v monografiji *Razdvojeni narod*: »Narodni svet se pač ni odločil za samostojno slovensko državo, ampak le za začasen prevzem oblasti. Ni torej izhajal iz tega, da je država Jugoslavija propadla – ravno nasprotno. To se je skladalo z osnovnim stališčem konservativne, meščanske strani v Sloveniji, ki je gradila na pravni kontinuiteti Kraljevine Jugoslavije. Še vedno je očitno priznavala osrednjo vlado, ki je bila na poti izgnanstvo«. ²⁵⁹ Kot namreč razkrivajo ugotovitve pisca teh vrstic v knjigi *Čas odločitev*, ²⁶⁰ so vodilni predvojni politiki ob napadu sil osi na Jugoslavijo ravnali v popolnem nasprotju z načelom legalnosti in kontinuitete. Dejstvo je namreč, da si je slovenska predvojna politična elita, zbrana v Narodnem svetu za Slovenijo (ustanovljenem 6. aprila 1941), ob agresiji na Jugoslavijo prizadevala za ustanovitev slovenske države pod protektoratom sil osi in s tem sprejela odločitev, da svoj obstoj poveže z uspehi sil osi v vojnem spopadu. Vendar pri tej usodni odločitvi ideološki motivi v smislu njihove naklonjenosti fašizmu (»klerofašizem«) niso predstavljali osrednjega motiva, kot je to trdilo povojno zgodovinarje. ²⁶¹ Ključni razlog za takšno opredelitev je bil predvsem trdno prepričanje predvojne politične elite v Hitlerjevo zmago v svetovnem spopadu. ²⁶² Prizadevanja v Narodnem svetu za Slovenijo zbranih predstavnikov slovenskih strank, da bi se postavili ob bok Josefu Tisu in Anteju Paveliću, niso obrodila sadov zaradi Hitlerjevega odločnega nasprotovanja takšni rešitvi. V nasprotju z navedenimi pričakovanji je bilo slovensko ozemlje razdeljeno in priključeno trem sosednjim agresorskim državam. Zato so vodilni predstavniki predvojnega političnega življenja pristali na aneksijo Ljubljanske pokrajine h Kraljevini Italiji ter se morali zadovoljiti s povsem marginalnim položajem in simbolično vlogo, s članstvom v fašistični pokrajinski konzulti. To telo je imelo zgolj posvetovalni značaj; v njem so s potrjevanjem odločitev pokrajinskih fašističnih oblasti zgolj izkazovali svojo lojalnost do italijanske države in fašističnega režima.

Celotno ravnanje slovenske predvojne družbene elite v prvih mesecih okupacije se je torej gibalo v iskanju rešitve v okviru totalitarnega in rasističnega novega reda ter je s priznanjem aneksije pomenilo njen pristanek na debelacijo Jugoslavije, tj. nepriznavanje njene državne kontinuitete. Pri razdelitvi jugoslovanskega ozemlja so skladno s Hitlerjevo odločitvijo, da bo Jugoslavijo uničil

259 Prav tam, str. 62.

260 Godeša, *Čas odločitev*.

261 Saje, *Belogardizem*.

262 Godeša, *Fašizem, klerofašizem, obmejni fašizem*, str. 767–786.

kot državno tvorbo, agresorji namreč izhajali iz pravnega naslova debelacije, kar je pomenilo, da je zanje Jugoslavija kot mednarodnopravni subjekt prenehala obstajati.²⁶³ Takšna razlaga mednarodnega prava, ki je zavezniki seveda niso priznavali kot zakonite, je omogočala predvsem, da so napadalci iz sosednjih držav lahko priključili dele njenega ozemlja k svojim državam. Aneksijski akt je poleg najbolj izpostavljenih vodilnih oseb (Natlačen, Adlešič, Pucelj, Gosar, škof Rožman) s svojim ravnanjem potrdilo tudi vseh 105 županov z ozemlja Ljubljanske pokrajine. Privolitev v aneksijo je pomenila, kot je to poudaril Janko Pleterski, tudi »priznanje tuje oblasti kot domače«.²⁶⁴ To je seveda samodejno pomenilo tudi, da obstoječega stanja tisti del politične elite, ki je pristal na aneksijo, ni mogel interpretirati kot okupacijo. S tem se je skladalo tudi tedanje mnenje nekaterih katoliških razumnikov, ki so trdili, da »rajši vidijo nadoblast Italijanov kot pa Nemcev ali Srbov«.²⁶⁵ To je bilo seveda v popolnem nasprotju s stališčem vlad zavezniških držav, vključno z jugoslovansko begunsko vlado, ki takšne razlage stanja na ozemlju jugoslovanske države s strani agresorskih držav niso niti priznavale niti upoštevale. Zanje je bilo takšno ravnanje v nasprotju z mednarodnim pravom, ki ne dopušča sprememb državnih meja pred podpisom mirovne pogodbe. Vseskozi je zavezniško stališče namreč bilo, da gre v tem primeru za okupacijo jugoslovanskega ozemlja in zato obstoječe razmere predstavljajo zgolj začasno stanje. Tudi z vidika predvojne jugoslovanske zakonodaje je bilo omenjeno ravnanje slovenske predvojne politične elite moč obravnavati kot zelo hudo kršitev, vključno z obtožbo veleizdajalskega ravnanja. Z vidika slovenskih nacionalnih interesov pa je bilo priznanje enostranskega akta aneksije Ljubljanske pokrajine h Kraljevini Italiji, ki je dejansko pomenilo potrditev obstoječega stanja in s tem tudi legitimiranje razkosanja slovenskega ozemlja kot dokončne rešitve, s strani vseh sodobnikov opredeljeno kot največja katastrofa za slovenski narod.

Po spoznanju o popolnem polomu politike iskanja rešitve pri Hitlerju in Mussoliniju so predvojni strankarski prvaki vsa pričakovanja usmerili v zahodne zaveznike. Šele z odmikom od prvotne proosne politike in z obratom k zaveznikom in emigrantski jugoslovanski vladi so se v tako spremenjeni strateški usmeritvi predvojni vodilni politiki naenkrat prelevili v zagovornike legalnosti in kontinuitete. Nemudoma so se začeli sklicevati na pravno kontinuiteto Jugoslavije ter imeli njeno vlado v emigraciji za edino zakonito predstavnico ljudstva, domače strankarske organe, ki so sicer delovali v ilegali, pa so šteli za mednarodnopravno zakonite predstavnike v domovini. Hkrati so začeli poudar-

263 Tomšič, *Vojno in nevtralnostno pravo*.

264 Pleterski, *Pravica in moč*, str. 409.

265 Simšič, Ugo Ubaldi, str. 439–474.

jati privrženost načelom zahodne parlamentarne demokracije. Pozneje so tudi priznali Mihailovića za vrhovnega poveljnika ilegalne jugoslovanske vojske v domovini ter majorja Karla Novaka za njenega poveljnika v Sloveniji.

Ker je bilo delovanje predvojne elite ob agresiji sil osi na Jugoslavijo v popolnem nasprotju s septembra 1941 razglašeno politično usmeritvijo, so prvotno ravnanje (zlasti prizadevanja za ustanovitev slovenske države pod osnim protektoratom in nato pristanek na aneksijo Ljubljanske pokrajine h Kraljevini Italiji) prikrivali in »letanje okrog okupatorjev«, kot je to kasneje označil Alojzij Kuhar,²⁶⁶ skušali prikazati zgolj kot prizadevanje, da bi slovensko ozemlje v času okupacije ostalo nerazkosano, tako da bi preprečili zasedbo s strani več okupatorjev. S takšno reinterpetacijo je skušal dr. Marko Natlačen, predvojni ban Dravske banovine in predsednik Narodnega sveta za Slovenijo, v obsežnem poročilu, ki ga je poslal strankarskim somišljenikom v Londonu, opravičiti svoje ravnanje, pa seveda tudi ostale predvojne politične elite v prvih mesecih okupacije.²⁶⁷ Nad Natlačenovim delovanjem so bili namreč ogorčeni tako zavezniki kot tudi jugoslovanska begunska vlada, zato so morali tudi Natlačeni strankarski somišljeniki v emigraciji javno obsoditi njegovo ravnanje. Alojzij Kuhar je to opisal z besedami: »Prva težava je bil pokojni N.²⁶⁸ V Jeruzalemu že so nam ga Angleži prinesli na dilci in smo mislili, da bomo že takrat ostali kje v kakšnem internacijskem taborišču zaradi tega. (...) Pri Angležih se je to ime izgovarjalo kakor kuga. In nič ni pomagalo, če smo dokazovali, da je en milijon pod Nemci trpinčen in teptan in da se mora N. delati očitke kvečjemu za tistih 230.000, ki so pod Lahi. Pa nič ni pomagalo. Njegovo ime je ostalo navezано na vse Slovence.«²⁶⁹ V svojem rokopisu, ki ga je napisal na dan zmage (8.–9. maj 1945), pa se je Kuhar resignirano spominjal: »Strašne so bile tudi vesti o postopanju dr. Natlačena in vidnih predstavnikov naše stranke, o katerih se je reklo, da so takoj stopili v stik z okupatorjem, vstopili v okupatorske organizacije. Dr. Natlačen je bil celo v Rimu pri Mussoliniju etc. Torej tako je držala odločitev stranke dne 30. marca 1941!!! Na radiu v Jeruzalemu smo protestirali proti takemu postopanju in dali nalog slovenskemu narodu, naj vzdrži, naj se okupatorju ne vda, naj z njim ne sodeluje razen toliko, v kolikor je za ohranitev življenja potrebno. Natlačena smo obsodili. Angleška tajna služba nam je Natlačeno ime takoj servirala kot dokaz za to, da mi klerikalci nismo zanesljivi. V vladi sami je Markov nastop vzbudil nejevoljo in slišalo se je že, da bodo klerikalce iz vlade izgnali.«²⁷⁰

266 SI AS 1643, š. 57. Pismo Alojzija Kuharja 8. marca 1943 Milošu Staretu.

267 Dr. Marko Natlačen o svojem delovanju, str. 117–148.

268 Mišljen je Natlačen.

269 SI AS 1643, š. 57. Pismo Alojzija Kuharja 8. marca 1943 Milošu Staretu.

270 Arnež, *SLS 1941–1945*, str. 42, op. 55.

Potem ko se je tudi Natlačen sam zavedel političnih razsežnosti svojega ravnanja v prvih mesecih okupacije, je presodil, da bi ga (in s tem pretežni del predvojnne politične elite) razkritje prizadevanj za vzpostavitev slovenske države pod okriljem osi in priznanje aneksije Ljubljanske pokrajine h Kraljevini Italiji, kar bi bilo moč po tedaj veljavni jugoslovanski zakonodaji opredeliti kot veleizdajo, osebno povsem diskreditiralo in popolnoma onemogočilo njegovo nadaljnjo politično kariero. Natlačen je spoznal, v kako brezizhodnem političnem položaju se je znašel ter da mu zgolj prikritje in reinterpretacija delovanja v prvih mesecih okupacije morda lahko še omogočita politično preživetje. Ker Natlačen nikakor ni hotel opustiti ambicije po vodilnem političnem položaju v domovini, je zato napisal omenjeno obširno poročilo, in v njem, novim spoznanjem »ustrezno«, priredil dogajanje v prvih mesecih okupacije. Takšna Natlačenova priredba, namreč, da je prizadevanje za vzpostavitev slovenske države pod okriljem sil osi preoblikoval v zavzemanje, da bi se slovensko ozemlje ne delilo med več okupatorjev, predpostavlja, da naj bi predvojna politična elita vseskozi ravnala v skladu z načelom kontinuitete jugoslovanske države ter še naprej priznavala vlado, ki je odšla v emigracijo, kot zakonito predstavnico jugoslovanskega prebivalstva s kraljem Petrom II. kot njenim suverenom na čelu.

Sklenemo lahko z ugotovitvijo, da je pretežni del predvojnne politične elite s svojim zavzemanjem za ustanovitev slovenske države pod okriljem sil osi ob njihovem napadu na Jugoslavijo in nato s priznanjem aneksije Ljubljanske pokrajine h Kraljevini Italiji v prvih mesecih okupacije ravnal v ostrem nasprotju z načelom legalnosti in kontinuitete. Posledica takšnega političnega diskreditiranja predvojnne elite je bila izguba njene legitimnosti pred znatnim delom domačega prebivalstva, pa tudi v mednarodnih zavezniških krogih so bili ogorčeni nad njihovim ravnanjem. Razumljivo je, da po spoznanju o zgrešenosti takšne politike vodilni predstavniki predvojnega strankarskega življenja s sklicevanjem na legalnost in kontinuiteto niso mogli veljati za verodostojne. To je pomenilo, da je bilo njihovo (samo)oklicanje za »narodno vodstvo v domovini«, ki naj bi bilo edini legitimni predstavnik interesov slovenskega prebivalstva, tako v odnosu do jugoslovanske begunske vlade kot tudi pred mednarodno zavezniško javnostjo brez stvarne podlage. Vse to potrjuje ustreznost Kidričevih besed, zapisanih v poročilu »za Moskvo«, da so se »vsi vidni oficialni predstavniki in bivši oblastniki, ki so ostali v domovini, spečali z okupatorjem takoj ob njegovem prihodu, torej še pred prvim poletom NOG, in se s tem med pretežno večino slovenskih narodnih množic temeljito diskreditirali. Že tedaj je bilo očitno, da ne bodo mogli v bodočem slovenskem javnem življenju odigrati nobene vloge več«. ²⁷¹

271 Kidrič, Kratek obris, str. 18.

* * *

V obravnavi vprašanja legalnosti in kontinuitete v času okupacije se bom zaradi obširnosti in kompleksnosti te problematike osredotočil zgolj na nekatere ključne korake, ki so odločilno prispevali k povojnemu prevzemu oblasti s strani jugoslovanskega odporiškega gibanja.

Po odločitvah na drugem zasedanju Antifašističnog vijeća Jugoslavije (AVNOJ) v Jajcu je imel Nacionalni komitet narodnog oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) vsa obeležja vlade in je skupaj z AVNOJ-em v celoti predstavljalčasne organe vrhovne oblasti v Jugoslaviji.²⁷² Tako sta od drugega zasedanja AVNOJ-a dejansko obstajali dve središči najvišjih organov oblasti v Jugoslaviji: eno v tujini s kraljem, ki je bil po ustavi iz leta 1931 vrhovni suveren, in begunsko vlado, ki je bila priznana s strani zaveznikov, ter na drugi straničasni organi ljudske oblasti z AVNOJ-em in NKOJ-em kot njenim izvršnim organom. Po drugem zasedanju AVNOJ-a je bil tako vzpostavljen paralelizem v odnosu med AVNOJ-em in NKOJ-em, ki nista bila de iure mednarodno priznana, ter begunsko vlado, s katero so zavezniki še naprej vzdrževali diplomatske odnose.

Vendar je bilo pri tem bistveno, da kljub obstoječemu paralelizmu oblasti partizansko gibanje ni postavilo vprašanja mednarodnega priznanja Nove Jugoslavije kot novega subjekta mednarodnega prava v mednarodnih odnosih, temveč samo vprašanje priznanja vlade, tj. predstavništva jugoslovanske države, ki je že bila obstoječi subjekt v mednarodnih odnosih. Sicer pa z avnojskimi odloki monarhična oblika vladavine ni bila ukinjena, temveč lečasno razveljavljena (suspendirana). Na teheranski konferenci, ki je potekala prav v času drugega zasedanja AVNOJ-a, so prvič za isto mizo sedli Churchill, Roosevelt in Stalin ter med drugim sprejeli tudi sklep o pomoči jugoslovanskim partizanom. S tem je bilo partizansko gibanje de facto priznано kot vojaški soborec v veliki zavezniški koaliciji, čeprav formalno tedaj še ni dobilo statusa ene izmed zavezniških vojska, saj so bili njeni pripadniki v dokumentih imenovani kot »jugoslovanski partizani«. Ne glede na to so bili sklepi teheranske konference ena izmed odločilnih prelomnic pri mednarodni uveljavitvi partizanskega gibanja. Kljub formalno predvsem vojaškemu značaju je imelo priznanje namreč tudi izjemno politično težo, saj je gibanju odprlo vrata, da si utre pot k mednarodni uveljavitvi na političnem in državnem področju.

Junija 1944 je bil podpisan sporazum med Titom kot predsednikom NKOJ-a in predsednikom kraljeve vlade dr. Ivanom Šubašićem, znan tudi kot viški sporazum. Sporazum je določal, da bodo vlado Kraljevine Jugoslavije sestavljali napredni demokratični ljudje, ki se niso pregrešili zoper narodnoosvobodilno

272 Petranović, Zečević, *Jugoslovanski federalizam*, str. 783–814.

gibanje, in da bo vlada v tujini skrbela za gmotno podporo partizanski vojski. Hkrati so se zavzeli za čimprejšnjo ustanovitev enotnega predstavništva jugoslovanske države. NKOJ se je obvezal, da ne bo izpostavljaj in zaostroval vprašanja kralja in monarhije, o dokončni ureditvi pa bo po vojni odločalo ljudstvo. Po drugi strani se je Šubašić zavezal, da bo kraljeva vlada izdala posebno deklaracijo, v kateri bo priznala pridobitve osvobodilnega boja: AVNOJ, NKOJ in federativno ureditev države.²⁷³

Po osvoboditvi Beograda sta Tito in Šubašić 1. novembra 1944 sklenila nov dogovor, imenovan beograjski sporazum. Ta je izrecno poudarjal mednarodnopravno kontinuiteto Jugoslavije, tako da predstavlja s tega zornega kota najpomembnejši akt za potrditev kontinuitete jugoslovanske države na mednarodnem področju. V sporazumu je bilo med drugim zabeleženo tudi naslednje: »Izhajajoč iz načela državne kontinuitete Jugoslavije z mednarodnopravnega stališča in na jasno izraženi volji vseh narodov Jugoslavije v njihovem štiriletnem boju za novo oblikovano državo, na načelih demokracije, neodvisnosti in federativne državne skupnosti (...) je Jugoslavija priznana v organizaciji Združenih narodov v svoji dotedanji obliki, in kot taka deluje. Tako bomo mi našo državo predstavljali tudi naprej, pred zunanjim svetom in v vseh aktih zunanje politike, dokler naša državna skupnost, bodoča demokratična federativna Jugoslavija, ne bo dobila, s svobodno odločitvijo ljudstva, svoje dokončne oblike vladavine. Do tega trenutka, da bi se izognili vsaki možnosti zaostrovanja odnosov v državi, smo se sporazumeli, da kralj Peter II. ne pride v državo, dokler narodi o tem ne sprejmejo odločitve, zato v njegovi odsotnosti kraljevo oblast izvaja Kraljevo namestništvo. Kraljevo namestništvo se postavlja z Ustavnim aktom Kralja, na predlog Kraljeve vlade, vendar v sporazumu s Predsednikom Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije Maršalom Josip Broz-Titom, s predsednikom Kraljeve vlade dr-om Ivanom Šubašićem. Kraljevo namestništvo poda prisego Kralju, vlada pa poda prisego ljudstvu.«²⁷⁴

Poleg tega je sporazum določal sestavo resorjev skupne vlade, sicer še brez imen ministrov, a večino naj bi jih imenoval Tito, pa tudi to, da bo vlada izvajalec oblasti do izvolitve ustavodajne skupščine, kar je pomenilo, da je prvotni predlog o plebiscitu odpadel.

Beograjskemu sporazumu so dodali še dva aneksa, ki ju je kot svoje priporočilo oblikovala konferenca velike trojice na Jalti na britanski predlog. V njiju so bile zapisane obveza o razširitvi AVNOJ-a z neomadeževanimi poslanci zadnje narodne skupščine Kraljevine Jugoslavije iz leta 1938, obveza o preimenovanju AVNOJ-a v začasno skupščino in obveza, da bodo vse akte, ki jih je dotlej sprejel AVNOJ, predložili v ratifikacijo ustavodajni skupščini.

273 Šepić, *Vlada Ivana Šubašića*.

274 Đorđević, *O kontinuitetu država*, str. 100–104.

S sporazumoma je bilo uzakonjeno dvovladje, čeprav na specifičen način, ker je bilo obojestransko priznano. To dvovladje ni bilo pomembno le zaradi dejanskega izvrševanja oblasti znotraj države, temveč tudi v samem obstoju dveh organov v mednarodnem predstavljanju. Kraljeva begunska vlada je priznala znotraj države začasno upravo, ki je bila izvedena s strani AVNOJ-a in NKOJ-a. NKOJ pa se je obvezal za sodelovanje z vlado dr. Šubašića in prevzel obvezo, da izjavi, da se za časa trajanja vojne ne bo načenjalo vprašanje končne državne ureditve. Takšne obojestranske izjave so lahko izhajale le iz dveh središč oblasti enega in istega subjekta mednarodnega prava, tj. jugoslovanske države. Oba najvišja organa sta delovala v imenu iste jugoslovanske skupnosti, tj. istega subjekta mednarodnega prava, z obojestransko obvezo, da čim prej pride do enotnega jugoslovanskega zastopstva.²⁷⁵

Kmalu zatem je bila dvojnost vlad v predstavljanju jugoslovanske države ukinjena. Kralj Peter II. je 2. marca 1945 z ukazom postavil namestnike (dr. Srđana Budisavljevića, dr. Anteja Mandića in Dušana Serneca), ki jim je predsednik kraljeve vlade Šubašić podal ostavko svoje vlade. Istočasno je predsednik NKOJ-a Tito podal ostavko NKOJ-a predsedstvu AVNOJ-a. Predsedstvo AVNOJ-a je 7. marca 1945 sprejelo zakon o ukinitvi členov 5, 6, 7 in 8 odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršnem predstavniskem telesu Jugoslavije in o NKOJ-u ter tudi o začasnih organih vrhovne narodne oblasti v Jugoslaviji za časa narodnoosvobodilne vojne. Z ukazom kraljevih namestnikov 7. marca 1945 je bil oblikovan ministrski svet (vlada) s Titom kot njegovim predsednikom na čelu. V soglasju s sporazumom z dne 1. novembra 1944 je bila enotna vlada potrjena »s polnim soglasjem Predsedstva AVNOJ-a«, s predhodnim soglasjem Predsednika NKOJ-a in predsednika Kraljeve vlade. Skupno vlado so pretežno sestavljali člani NKOJ-a, v manjšem številu pa so njeni člani izhajali iz Šubašićeve Kraljeve vlade. V enotni vladi je bilo tudi še nekaj drugih posameznikov. Predhodno je Kraljevo namestništvo podalo prisego kralju in nato predsednik enotne vlade Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ) predsedstvu AVNOJ-a. Vse pristojnosti dotedanje kraljeve vlade so prešle na novo oblikovano vlado DFJ. Vsa diplomatska predstavništva so nadaljevala s svojim delovanjem mednarodnega zastopanja jugoslovanske vlade, spremembe, do katerih je prišlo, so bile zgolj personalnega značaja. Ni se ponovil primer dvojnosti v mednarodnem zastopanju, kakor je to običajno s še nepriznanimi vladami, ki so se pojavile po revolucionarnih spremembah; kontinuiteta v mednarodnih odnosih se je nadaljevala brez posebnih ovir in težav. Na mednarodnih srečanjih so predstavniki DFJ nastopali kot predstavniki zakonite zavezniške vlade in legitimnost njenih polno-

275 Prav tam.

močij ni bila sporna. Po pravilu kontinuitete je bila DFJ ustanovitelj Organizacije združenih narodov (OZN), glede na to, da je jugoslovanska Kraljeva vlada podpisala deklaracijo Združenih narodov antihitlerjevske koalicije 1. januarja 1942. Kraljevo namestništvo je imelo še naprej določene pristojnosti iz mednarodnega predstavljanja, kot na primer sprejemanja akreditivnih pisem tujih diplomatov, postavljanje jugoslovanskih diplomatskih in konzularnih predstavnikov, postavljanje in razrešitev posameznih visokih državnih uslužbencev, dajanje pooblastil za sklepanje mednarodnih sporazumov.

Na tretjem zasedanju AVNOJ-a 7. avgusta 1945 je bila najprej sprejeta odločitev o razširitvi AVNOJ-a z neomadeževanimi poslanci, izvoljenimi na zadnjih predvojnih volitvah leta 1938, kar je bila obveza, ki so jo sprejeli veliki trije na jaltski konferenci. Prav tako je bila izpolnjena tudi druga obveza z jaltske konference, in sicer se je 10. avgusta 1945 AVNOJ preoblikoval v vrhovni zakonodajni organ Začasno ljudsko skupščino. Kraljevo namestništvo je zadržalo omenjene pristojnosti vse do 29. novembra 1945, ko je bila DFJ proglašena za Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo (FLRJ) in je bila ukinjena monarhična oblika države. S tem je bilo vprašanje skupnega predstavništva jugoslovanske države umaknjeno z dnevnega reda. Hkrati pa je bil z imenovanjem enotne vlade izpolnjen tudi pogoj, ki so ga na jaltski konferenci vodilni možje zavezniške koalicije postavili za njeno mednarodno priznanje. Naglo so nato prišla tudi uradna mednarodna priznanja s strani Velike Britanije, Združenih držav Amerike in Sovjetske zveze ter tudi ostalih zavezniških in nevtralnih držav.

Po oblikovanju enotne vlade DFJ, ki je bila mednarodno priznana, so bile priznane tudi spremembe, izvršene v politični strukturi jugoslovanske države. Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da je bila Jugoslavija z vidika mednarodnega prava pred koncem druge svetovne vojne in po njem ne glede na notranje spremembe in značaj oblasti vseskozi isti subjekt mednarodnega prava.²⁷⁶

Jugoslovanskemu odporniškemu gibanju je uspelo na specifičen način legitimirati svoj položaj tudi pred zavezniki v protihitlerjevski koaliciji. Tako s stališča mednarodne zavezniške skupnosti prihod na oblast ni bil izpeljan na revolucionaren način, kar pa ni pomenilo, da nova oblast na notranjepolitičnem področju po vojni ni začela uvajati sprememb, ki so predstavljale prekinitve kontinuitete s predvojnimi družbenim sistemom. Ivan Ribar, sicer predsednik ustavodajne skupščine, tako leta 1920 kot tudi 1945/46, je tak jugoslovanski povojni »razplet« zelo nazorno razložil: »Glede notranje ureditve ni nikakršne kontinuitete med

276 Đorđević, *O kontinuitetu država*, str. 88–113.

današnja in predvojno Jugoslavijo. S stališča notranje ureditve je današnja Jugoslavija torej nova država. Kontinuiteta stare Jugoslavije se je ohranila le še v mednarodnih odnosih naše države.«²⁷⁷

Edvard Kardelj je takšen razplet v znatni meri predvidel že spomladi 1944, ko je opozoril, da je pomembno predvsem, »da bo reakcija razbita na narodnoosvobodilnih pozicijah«, ter sklenil z ugotovitvijo, da je »v sedanjem stanju borbe važno, da je delovno ljudstvo zavzelo komandne pozicije. Tako mu bo omogočeno reševati vsa vprašanja tudi v obliki reform (ki pa bodo imele revolucionarni značaj!). Pri tem pa ne smemo misliti, da lahko enostavno kopiramo oblike borbe, kakor se je razvijala v Sovjetski zvezi. Zunanja oblika sprememb bo gotovo drugačna, kot pa je bila revolucija v Sovjetski zvezi.«²⁷⁸ Seveda pa tudi Kardelj takrat še ni mogel predvideti, da bo leto kasneje kralj, sicer preko kraljevega namestništva – takšno možnost je ustava iz leta 1931 dopuščala –, podelil mandat za sestavo vlade Titu. S tem je monarh omogočil predstavnikom partizanskega gibanja, da prevzamejo oblast na povsem legalen način, ki je bil skladen z ustavo Kraljevine Jugoslavije iz leta 1931. Tega dejstva po osvoboditvi seveda niso nikoli posebej izpostavljali. Še več, zlasti po sporu s Stalinom leta 1948 so skušali tako izpeljanemu prevzemu oblasti dati povsem obrobni pomen. Tako je npr. Makso Šnuderl v *Zgodovini ljudske oblasti*, izšli leta 1950, ključne korake prevzema oblasti s strani partizanskega gibanja pojasnil z naslednjimi besedami:

»1. Drugi sporazum Tito-Šubašić.

V tem razdobju je prišlo do drugega sporazuma Tito-Šubašić 1. novembra 1944 v Beogradu, ki mu je bil namen, rešiti problem dvojnosti v predstavljanju države na zunaj, ki je obstajala zato, ker so zapadni zavezniki priznavali emigrantsko vlado in kralja. Ta drugi sporazum Tito-Šubašić rešuje tudi vprašanje državne kontinuitete Jugoslavije s stališča mednarodnega prava. V tem aktu se pravi: »Stoječ na stališču državne kontinuitete Jugoslavije s stališča mednarodnega prava...« S tem je priznано, da te kontinuitete ni s stališča nacionalnega državnega prava. S tem je bilo implicite priznано, da ni več monarhije. Popolno jasnost v tem pogledu prinaša odlok Predsedstva AVNOJ-a z dne 3. februarja 1945 o odpravi in neveljavnosti pravnih predpisov, izdanih od okupatorja in njegovih pomagačev v času okupacije itd. V veljavi so in se lahko uporabljajo samo načela starega prava stare Jugoslavije, in to na podlagi tega odloka kot pravnega temelja. S tem je bilo rečeno, da ni kontinuitete notranjega pravnega reda Jugoslavije.

277 Repe, *Kontinuiteta ljudske oblasti*, str. 142.

278 Deželak-Barič, *Osvobodilni boj priložnost*, str. 156–161.

Enotna vlada DFJ

Po daljšem intrigiranju kraljevske klike v Londonu je prišlo končno z dne 7. marca 1945 do sestave enotne vlade Jugoslavije in do postavitve kraljevega namestništva. To je bilo sklenjeno na sestanku na Jalti januarja 1945 med Rooseveltom, Stalinom in Churchillom brez posveta z NKOJ-em. Ta nenormalni element v naši ljudski demokraciji nam je bil vsiljen od zunaj kot posledica razdelitve interesnih sfer na Balkanu v pogodbi med ZSSR in Vel. Britanijo. Sporazum, enotna vlada in kraljevo namestništvo, to je bilo vse tuje telo na naši revoluciji. Državnopravno je bila omogočena izvedba sporazuma na ta način, da je Predsedstvo AVNOJa izdalo 7. marca 1945 zakon o odpravi 5., 6., 7. in 8. čl. odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem ljudskem predstavniškem telesu Jugoslavije. Ti člani govorijo o tem, da Predsedstvo AVNOJ-a imenuje NKOJ, ki je najvišji izvršilni in odredbodajni organ oblasti v Jugoslaviji in da ima vsa svojstva vlade. Hkrati je Predsedstvo AVNOJ-a izdalo zakon o razpustitvi NKOJ-a. To sta bila prva zakona, izdana v novi Jugoslaviji. V enotno vlado so stopili člani prejšnje kraljevske vlade. Ker so bili že med vojno ustvarjeni glavni pogoji in jasna perspektiva za ustanovitev države novega tipa, v dobi te skupne vlade niso dosegli nikakih koncesij tisti elementi v vladi, ki so predstavljali interese odpravljene monarhije, meščanstva in narodne reakcije. Vlada z dne 7. marca 1945 je bila postavljena po sugestijah od zunaj in ni ustrezala resničnemu stanju v državi. To je bila samo prehodna doba v procesu notranje ureditve Jugoslavije. Saj so pa tudi ministri dr. Ivan Šubašić, Milan Grol in Šutej podali demisije že poleti 1945. Demisija Šubašića in abstinenca meščanske opozicije pri poznejših volitvah je bil samo manevar, da bi se izzvala intervencija zapadnih sil v naše notranje zadeve. Vendar ta poskus miniranja vlade ni uspel, kakor ni uspela ustanovitev opozicionalnega demokratičnega bloka izven Ljudske fronte. Po kratki dobi je ta neprirodna vlada, ki ni bila v skladu z dejanskim položajem v državi, vzela konec. Imela je to formalno posledico, da je bil likvidiran formalni center državne oblasti v tujini in da so vse zavezniške vlade priznale vlado nove Jugoslavije, kar je olajšalo odnose do zavezniških sil.

Kraljevo namestništvo

Hkrati z vlado je bilo postavljeno tudi kraljevo namestništvo v sporazumu med kraljem Petrom II. in predsednikom NKOJ-a, maršalom Titom. Prvi je z ukazom št. 54 z dne 29. februarja 1945 prenesel »kraljevsko oblast« na kraljevo namestništvo. 2. marca 1945 je imenoval tri namestnike (dr. Srdjana Budisavljevića, dr. Ante Mandića in inž. Dušana Serneca). Po besedilu drugega sporazuma Tito-Šubašić postavi namestnike kralj v sporazu-

mu s predsednikom NKOJ-a. Namestniki prisežejo kralju, vlada pa narodu. Namestništvo ni pomenilo priznanja monarhije ali okrnitve ljudske oblasti, utelešene v AVNOJ-u. Pomeni le novo obliko faktičnih ostankov monarhije, ki so bili v zunanjem razmerju Jugoslavije do zapadnih sil. Saj vlada priseže pravemu suverenu, ljudstvu, a na namestnike mora pristati NKOJ. Vlada ni bila podrejena kralju in tudi ne namestništvu, temveč je bila do ljudstva v istem odnosu kakor NKOJ. Kralj ni imel nikakih suverenih pravic. Novo državno in politično vodstvo Jugoslavije je pristalo na to kraljevo namestništvo iz istih razlogov, kakor je pristalo na sporazuma Tito-Šubašić in na enotno vlado. Upoštevati je, da je bila Jugoslavija predstavljena v zapadnem svetu v stari obliki in je tudi v Organizacijo združenih narodov vstopila v tej stari obliki. Pristojnost kraljevega namestništva je bila, da imenuje začasno vlado DFJ v soglasju s Predsedstvom AVNOJ-a. Dalje je bila naloga namestništva, izvajati diplomatsko oblast v sporazumu z NKOJ-em, to se pravi, da postavlja in povišuje diplomatske in konzularne predstavnike in da sprejema akreditivna in odpoklicna pisma tujih diplomatskih predstavnikov. Torej ni bilo vrhovni organ državne oblasti, ker je to ostal AVNOJ ozir. od avgusta 1945 dalje Začasna narodna skupščina. Namestništvo je ustrezalo istim ostankom monarhije, ki jih je kralj Peter II. opravljal faktično, a ilegitimno v tujini. Namestništvo je bilo nekaj bistveno drugega kot kraljevo namestništvo po ustavi z dne 3. septembra 1931. Bilo je poseben organ državne oblasti prehodnega pomena, ki uresničuje one zadeve, katere mu je poveril AVNOJ s posredovanjem NKOJ-a na podlagi sporazuma Tito-Šubašić. Njegova pravna veljava in pravni temelj nista bila oprta na kraljevsko oblast, katere ni bilo več, kar je bila monarhistična ureditev z ljudsko revolucijo odpravljena, temveč na ljudsko oblast, katero je predstavljal AVNOJ. Pristojnost je bila dejansko omejena na nudum ius repraesentationis. Namestništvo je po predsedniku vlade, maršalu Titu, sklenilo pogodbo o prijateljstvu, vzajemni pomoči in vojnem sodelovanju med Jugoslavijo in ZSSR z dne 11. aprila 1945. Toda ratificiral je to pogodbo 11. aprila 1945 AVNOJ. Namestništvo je bilo torej nasproti AVNOJ-u v podrejeni vlogi. Iz teh razmotrivanj je tudi očitno, da preklic kralja Petra II., s katerim je odpoklican namestništvo dne 8. avgusta 1945, ni imel nobene pravne veljave ne veljavnega pravnega naslova in zato ni mogel imeti nobenega pravnega učinka na obstoj tega organa, ki je prestal z deklaracijo o odpravi monarhije in uvedbi republike z dne 29. novembra 1945, izdano od Ustavodajne Ljudske skupščine FLRJ.«²⁷⁹

Takšna Šnuderlova razlaga korakov, ki so omogočili partizanskemu gibanju povojni prevzem oblasti, pa je nastala predvsem, kot je to sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja v monografiji *Narodi, Jugoslavija, revolucija* ugotovil Janko Pleterski, v sledečih okoliščinah: »[V] želji in prizadevanjih za lažjo obrambo pred političnim in idejnim pritiskom Informbiroja smo opustili zgodovinska imena in začeli jugoslovansko revolucijo imenovati v skladu z njenimi družbenimi osnovami in spremembami, ki so peljale v socializem.«²⁸⁰ Skratka, tudi povojni oblastniki so prevzem oblasti šele naknadno (retrogradno) opredelili kot revolucijo in to iz tedaj aktualnih političnih razlogov.²⁸¹

Tudi reakcija protikomunistov na takšen razvoj je bila v sklepni fazi vojne v popolnem nasprotju z načelom legalnosti. Jeseni 1944 je bil namreč ustanovljen Narodni odbor za Slovenijo, ki je oblikoval »narodno izjavo«. Ta se je od prejšnjih narodnopolitičnih programov razlikovala predvsem po tem, da si je vrhovno oblast zadržal kar Narodni odbor, medtem ko so to prej prepuščali emigrantski vladi. Razlog za takšno »revolucionarno« dejanje, kot je to poimenoval Boris Mlakar,²⁸² je bil seveda sporazum med Titom in Šubašićem. S tem so znova zavestno opustili načelo legalnosti, na katerega so se sicer sklicevali pretežni čas okupacije kot na svoj najtrdnjši temelj, čeprav so ga že ob napadu sil osi na Jugoslavijo kršili. Znova se je prepričljivo pokazalo, kako so v protikomunističnem taboru načelu legalnosti pripisovali zgolj pragmatično vrednost: če koristi, upoštevamo, sicer pa ne.

V pogledu »značajske doslednosti« se je v tedanjih okoliščinah na enak način kot Igor Rosina odzval tudi inženir Bogdan Ferlinc. Ferlinc je v pogovoru z enim od vodilnih predstavnikov protikomunističnega tabora, dr. Albinom Šmajdom, temu odločno pojasnil, kakšno je njegovo mnenje o omenjenih namerah protikomunistov v sklepni fazi vojne: »Obstoj NO²⁸³ pomeni torpedovanje Jugoslavije. Belgrajska vlada²⁸⁴ je zakonita vlada in predstavnica Jugoslavije: Kralj jo je imenoval in odobril. Četudi bi bil prisiljen, storil je. Iz tega dejstva slede za vsakega Jugoslovana dolžnosti, da slede belgrajski vladi.«²⁸⁵

Sklenemo lahko z ugotovitvijo, da je od predvojnih politikov komaj kdo v času okupacije ustrezal merilom, da bi ga lahko po njegovi formi mentis opredelili kot osebo, ki spoštuje pravni red, ter ga v tem pogledu prepoznali kot zagovornika načela legalnosti in kontinuitete. Igor Rosina in Bogdan Ferlinc sta

280 Pleterski, *Narodi, Jugoslavija, revolucija*, str. 405–407.

281 Godeša, *Spreminjanje pogledov na jugoslovansko revolucijo*, str. 487–490.

282 Mlakar, *Slovenska protirevolucija*, str. 112–113.

283 Narodni odbor za Slovenijo, ki so ga protikomunisti ustanovili v začetku decembra 1944, a so ustanovitev antedatirali na 29. oktober, simbolni datum, ko so Slovenci zapustili habsburško monarhijo.

284 Mišljen je bil ministrski svet (vlada) Demokratične federativne Jugoslavije, ki jo je vodil Josip Broz Tito.

285 SI AS 1931, *Osebnostna zbirka dr. Albina Šmajda*, a. e. 823.

Dr. Jančič Ivan, Prešernova 1.

Dr. Humar Ivan, Cankarjeva 1.

dr. Hojnik Fran, Aleksandrova
cesta 22, tel. št. 22-68

dr. Irgolič Fran, Cvetlična ul. 15
tel. št. 24-06

dr. Jan Jurij, Sodna ulica 9,
tel. št. 24-42

dr. Juvan Alojzij, Aleksandrova
cesta 18, tel. št. 25-53

Kapus Vladiboj, Aleksandrova
cesta 24, tel. št. 29-26

dr. Kjeser Karl, Aleksandrova
cesta 14, tel. št. 22-42

dr. Komarčič Danilo, Prešernova
ulica 2, tel. št. 25-90

dr. Krule Franjo, Marijina ul. 10
tel. št. 21-12

dr. Kukovec Vekoslav, Sodna
ulica 9, tel. št. 22-66

Kukovec Vladimir, Aleksandrova
cesta 20, tel. št. 27-16

dr. Kumbatovič Filip, Aleksandrova
cesta 2, tel. št. 21-58

dr. Kupnik Edmund, Sodna
ulica 14, tel. št. 20-60

dr. Leskovar Josip, Sodna ul. 16,
tel. št. 22-69

Leskovar Josip, Sodna ul. 16,
tel. št. 22-69

dr. Lipold Franjo, Ciril Meto-
dova ulica 18, tel. št. 20-85

dr. Miler Fero, Aleksandrova
cesta 11, tel. št. 25-91

dr. Mühleisen Lotar, Sodna
ulica 14, tel. št. 20-60

dr. Novak Josip, Vetrinjska ul.
11, tel. št. 26-75

dr. Pernat Tone, Aleksandrova
cesta 14, tel. št. 24-65

dr. Pichler Franc, Cankarjeva
cesta 1

dr. Pretnar Stojan, Cankarjeva
ulica 6

dr. Rapoc Josip, Aleksandrova
cesta 19

dr. Rapotec Vinko, Aleksandrova
cesta 20

dr. Ravnik Rudolf, Sodna ul. 14,
tel. št. 22-64

dr. Reisman Avgust, Aleksan-
drova c. 12, tel. št. 20-99

dr. Rosina Igor, Aleksandrova
cesta 16, tel. št. 21-07

dr. Senkovič Zdenko, Prešer-
nova ulica 1

dr. Slakar Karl, Aleksandrova
cesta 12, tel. št. 24-41

dr. Stefanovič Danilo, Aleksan-
drova c. 11, tel. št. 22-26

dr. Stor Stanko, Gosposka
ulica 36, tel. št. 23-25

dr. Skapin Karl, Aleksandrova
cesta 12, tel. št. 20-81

dr. Snuderl Makso, Aleksandro-
va cesta 28, tel. št. 26-66

dr. Schaubach Franc, Aleksan-
drova cesta 12, tel. št. 28-18

dr. Tomšič Fran, Aleksandrova
cesta 19, tel. št. 27-88

dr. Vauhnik Miloš, Aleksandro-
va cesta 5, tel. št. 20-21

Javni notarji:

Ašič Ivan, Marijina ulica 12,
tel. št. 25-84

Dr. Grobelnik Ludvik, Sodna
ulica 2

Kogej Jak, Aleksandrova
cesta 14, tel. št. 24-04

Gajšek Karel, Aleksandrova
cesta 14, tel. št. 24-23

Dr. Rosina Igor.

Metlika:

Advokat:

~~Pretnar Stojan~~

Javni notar:

Jakopič Anton.

Mokronog:

Advokat:

Dr. Orel Vladimir

Javni notar:

Demšar Gregor.

Murska Sobota:

Advokati:

~~Bajlec Franc~~

~~Dr. Brumen Tone, tel. št. 51~~

~~Dr. Fleck-Friderik, tel. št. 65~~

~~Kocmur Ciril~~

~~Dr. Pinter-Nikolaj, tel. št. 65~~

~~Dr. Vadnal Ludvik, tel. št. 26~~

~~Dr. Valyt-Aleksander, tel. št. 14.~~

Javna notarja:

Jezovšek Vladimir

Ponebšek Janko, tel. št. 21.

Novo mesto:

Advokati:

Bučar Josip

dr. Globevnik Josip

~~Dr. Gros Davaoša~~

dr. Franetič Franjo, tel. št. 11

~~Dr. Gros Stanko~~

dr. Režek Josip, tel. št. 15

dr. Trošt Josip

dr. Vasič Ivan, tel. št. 10

Weble Demetrij.

Javni notar:

Marinček Matija.

Ormož:

Advokata:

Dr. Ban Adam, tel. št. 11

dr. Šijanec Milan

Javni notar:

~~Ponebšek Alojzij~~

Prevalje:

Advokata:

~~Dr. Stefanovič Emil~~

dr. Schreiner Hinko.

Javni notar:

Dr. Senčar Dušan.

Ptuj:

Advokati:

Dr. Fermevc Ivan, tel. št. 46

~~Dr. Fichtenau-Sikst, tel. št. 74~~

dr. Horvat Anton

dr. Remec Alojzij

~~Dr. Senčar Alojzij~~

~~Dr. Saloman Franjo, tel. št. 26~~

~~T. Ščuga Janko 5.~~

~~Dr. Šenediz Ivan~~

dr. Visenjak Alojzij, tel. št. 42.

Javna notarja:

Dr. Ivanšek Fran

Maležič Peter

Radeče:

Javni notar:

Dr. Jereb Peter.

Radovljica:

Advokati:

Dr. Dobravec Ivan

~~Dr. Fichtenau-Sikst~~

Krištof Vladimir

~~Dr. Šmejd Albin~~

dr. Triller Mirko.

Javni notar:

Pegan Alojzij

Ribnica na Dolenjskem:

Advokata:

Dr. Jare Franc

dr. Lavrič Janko.

Javni notar:

Sonc Alojzij

Rogatec:

Advokat:

~~Dr. Leskovec-Janko~~

Javni notar:

Galob Franjo

Tipkani vpis imena Igorja Rosina v kopijo zadnje izdaje prepisa odvetnikov in odvetniških pripravnikov iz zborničnega imenika (prvotno objavljene 4. aprila 1941), ki potrjuje odobreno selitev njegove pisarne iz Ljubljane v Metliko.

(AOZ, š. 70, mapa Komisije za presojo pravice do odvetništva. Posnel: Boštjan Novak)

glede »značajske doslednosti«, če ponovno uporabim oznako Alenke Šelih, pri spoštovanju načela zakonitosti predstavljala v času okupacije med letoma 1941 in 1945 redki izjemi.